

ОБОВ'ЯЗКИ БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦІЛЬОВОГО ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ

Пилип'як Вадим Володимирович

*аспірант кафедри адміністративного та інформаційного права
Національний університет «Львівська політехніка»
м. Львів, Україна*

Забезпечення цільового використання бюджетних коштів є однією з основних вимог для ефективного управління державними фінансами. У сучасних умовах, коли ресурси державного бюджету обмежені, а суспільство вимагає прозорості та підзвітності, дотримання цієї вимоги стає визначальним фактором для досягнення економічної стабільності та соціального добробуту. Бюджетні установи відіграють ключову роль у виконанні державних функцій, і їх відповідальність за правильне та ефективне використання коштів має безпосередній вплив на якість послуг, що надаються громадянам. Актуальність цього питання також зростає у контексті боротьби з корупцією та недоліками у фінансовому контролі. Впровадження сучасних механізмів моніторингу, обліку та аудиту сприяє підвищенню довіри до державних інституцій, оптимізації використання бюджетних ресурсів та забезпеченню виконання пріоритетних завдань, закладених у бюджеті. Тому тема обов'язків бюджетних установ щодо цільового використання коштів є надзвичайно важливою для формування прозорої, відповідальної та ефективної бюджетної системи.

Цільове використання бюджетних коштів – це процес спрямування фінансових ресурсів виключно на цілі, передбачені відповідними бюджетними призначеннями, у рамках затвердженого державного чи місцевого бюджету. Відповідно до Бюджетного кодексу України, стаття 2, бюджетне призначення – це повноваження, надане розпорядникам бюджетних коштів, що дозволяє здійснювати видатки в межах затверджених бюджетних показників для конкретних завдань і заходів [1]. Таким чином, цільове використання означає дотримання чіткого призначення коштів у межах відповідних програм, які були схвалені під час бюджетного планування.

Законодавство України зобов'язує розпорядників бюджетних коштів забезпечувати їх раціональне використання відповідно до визначених цілей. Відповідно до статті 116 Бюджетного кодексу України, нецільове використання бюджетних коштів є порушенням бюджетного законодавства, за яке передбачена відповідальність [2]. Крім того,

фінансова звітність, що подається розпорядниками бюджетних коштів, має підтверджувати досягнення цілей, передбачених бюджетними програмами, та забезпечувати прозорість витрат.

Цільове використання є одним із ключових принципів ефективного управління державними фінансами. Воно сприяє виконанню державних функцій, досягненню соціально-економічних цілей, а також забезпечує довіру громадян до бюджетної системи. Цей принцип не лише запобігає марнотратству ресурсів, але й забезпечує відповідність витрат стратегічним пріоритетам державної політики.

Фінансове право є однією з ключових галузей права, яка регулює відносини у сфері формування, розподілу та використання державних фінансових ресурсів. Основи фінансового права закладені в Конституції України, яка визначає, що державний бюджет затверджується Верховною Радою України, а контроль за його виконанням здійснюють уповноважені органи. Головним нормативним актом, який регламентує бюджетну діяльність, є Бюджетний кодекс України. Він встановлює принципи, механізми та процедури управління бюджетними коштами, включаючи їхнє цільове використання, облік і звітність.

Принцип цільового використання бюджетних коштів є фундаментальним у бюджетному законодавстві. Він передбачає, що кожна гривня, виділена з бюджету, має використовуватися виключно на визначені законом програми, проекти або заходи, даний принцип спрямований на попередження марнотратства, зловживань і неефективного витрачання коштів. Його реалізація забезпечується через систему фінансового контролю, яка охоплює як внутрішній, так і зовнішній аудит, моніторинг і звітність.

Цільове використання бюджетних коштів є важливим інструментом забезпечення ефективного державного управління, оскільки дозволяє сконцентрувати ресурси на пріоритетних напрямках розвитку. Наприклад, фінансування освітніх, медичних та інфраструктурних програм сприяє досягненню соціально-економічних цілей, підвищенню рівня життя громадян та сталому розвитку держави. Ефективність управління залежить від здатності бюджетних установ чітко дотримуватись визначених цілей, що, у свою чергу, підвищує довіру громадян до державних інституцій [3].

Одним із ключових завдань бюджетних установ є забезпечення ефективного і раціонального використання бюджетних коштів відповідно до їх цільового призначення. Це зобов'язання охоплює кілька взаємопов'язаних функцій, серед яких основними є планування, дотримання призначення коштів, ведення фінансової звітності та забезпечення підзвітності перед контролюючими органами.

Планування видатків відповідно до затвердженого бюджету є першим етапом у процесі використання коштів. Бюджетні установи зобов'язані складати плани видатків, враховуючи затверджені бюджетні призначення та прогнозовані потреби. Це дозволяє розподілити ресурси оптимальним чином для реалізації програм і заходів, передбачених бюджетом. Правильне планування допомагає уникнути перевищення лімітів фінансування та забезпечує виконання стратегічних завдань держави.

Дотримання цільового призначення коштів є фундаментальною вимогою до бюджетних установ. Витрати мають здійснюватися виключно на цілі, визначені бюджетними програмами, відповідно до положень Бюджетного кодексу України. Порушення цього принципу, зокрема нецільове використання коштів, є серйозним порушенням бюджетного законодавства, яке тягне за собою адміністративну, а в окремих випадках, кримінальну відповідальність.

Ще одним важливим обов'язком є ведення фінансової звітності та обліку. Бюджетні установи мають фіксувати всі операції з коштами в обліковій документації відповідно до встановлених стандартів. Фінансова звітність дозволяє оцінити ступінь виконання бюджетних програм, а також ефективність використання коштів. Чітке ведення обліку сприяє підвищенню прозорості та зменшенню ризиків корупції.

Звітування перед контролюючими органами є невід'ємною складовою діяльності бюджетних установ. Установи мають надавати звіти про виконання бюджету у визначені строки та у встановленій формі, що дозволяє контролюючим органам, таким як Державна казначейська служба чи Державна аудиторська служба, проводити перевірки на відповідність витрат встановленим бюджетним програмам. Звітування забезпечує підзвітність розпорядників коштів перед державою та громадськістю.

Таким чином, основні обов'язки бюджетних установ охоплюють комплекс дій, спрямованих на забезпечення цільового та ефективного використання бюджетних коштів. Виконання цих обов'язків є запорукою фінансової дисципліни, економічної стабільності та прозорості у діяльності державних органів.

Одним із головних викликів у забезпеченні цільового використання бюджетних коштів є наявність поширених порушень, які часто спричинені слабким фінансовим плануванням, недостатньою кваліфікацією персоналу та зловживаннями службовим становищем. Серед найтипівіших порушень – нецільове використання коштів, недотримання затверджених бюджетних програм, а також перевищення лімітів фінансування. Причинами таких порушень стають як технічні недоліки, зокрема застарілі системи обліку, так і свідомі дії, спрямовані

на приховування неправомірних витрат. Корупційні ризики у бюджетній сфері є також серйозною загрозою, яка підриває довіру до державних інституцій. Недостатня прозорість процедур, слабкий контроль за розподілом коштів та можливість обходу встановлених норм сприяють незаконному збагаченню посадовців [4].

Тому, одним із ключових напрямів удосконалення забезпечення цільового використання бюджетних коштів є оновлення та вдосконалення нормативно-правової бази, що передбачає усунення правових прогалин, спрощення процедур бюджетного планування, а також впровадження суворіших заходів відповідальності за порушення. Такі зміни допоможуть чіткіше регламентувати діяльність бюджетних установ і створять ефективний правовий механізм для запобігання зловживанням. Використання сучасних цифрових технологій у моніторингу фінансів сприятиме автоматизації процесів обліку, контролю та звітності, що дозволить забезпечити оперативне виявлення порушень і підвищить прозорість використання коштів. Водночас підвищення рівня прозорості та підзвітності бюджетних установ через публікацію фінансових звітів, створення відкритих платформ для моніторингу бюджету та залучення громадськості до контролю зміцнить довіру до бюджетної системи [4].

Отже, удосконалення механізмів забезпечення цільового використання бюджетних коштів є багатогранним процесом, що передбачає системні зміни в нормативно-правовому регулюванні, впровадження інноваційних технологій у сферу фінансового моніторингу, підвищення прозорості та підзвітності бюджетних установ, а також розвиток професійної компетентності кадрів. Комплексна реалізація цих заходів дозволить не лише посилити фінансову дисципліну, а й підвищити ефективність державного управління, забезпечуючи раціональне використання ресурсів у контексті досягнення стратегічних соціально-економічних цілей.

Література:

1. Бюджетний кодекс України: Закон України від 8 липня 2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.
2. Бюджетний кодекс України: Закон України від 8 липня 2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.
3. Хомутенко В. П., Хомутенко А. В. Нецільове використання бюджетних коштів в умовах воєнних викликів: проблематика проведення судових експертиз *Publishing House «Baltija Publishing»*, 2022.
4. Панчишин Б. І. Система управління фінансовими ресурсами територіальної громади. *Національні інтереси України*, 2024, 4 (4).